

تحلیل برنامه ی درسی اجرا شده ی مقطع ابتدایی نظام آموزشی جمهوری اسلامی ایران از بعد تربیت شهروندی^۱

محمدعلی مجلل چوبقلو^۲

چکیده

در این مقاله که برنامه درسی مقطع ابتدایی جمهوری اسلامی ایران از بعد تربیت شهروندی تحلیل شده است و در این راستا محقق ابتدا برای تعیین فاصله اهداف و محتوای برنامه درسی تربیت شهروندی فعلی مدارس ابتدایی با اهداف و محتوای علمی موجود در این زمینه محتوای کتب درسی پایه های چهارم و پنجم دوره ابتدایی را بر مبنای ۲۷ مقوله مرتبط با تربیت شهروندی تحلیل کرده است و سپس در خصوص چگونگی انجام فعالیتهای یاددهی - یادگیری در راستای ارتقاء رفتار شهروندی دانش آموزان در کلاس درس توسط معلم به کمک چک لیستی که مفاد آن را ۴۵ مولفه در بر می گرفت عملکرد معلمان مشاهده و کیفیت تدریس آنها ارزشیابی شد و نهایتاً محقق از چگونگی طراحی و اجرای برنامه های مکمل مدارس که در کنار برنامه درسی رسمی می تواند به ارتقاء رفتارهای شهروندی دانش آموزان کمک نماید، از دانش آموزان درباره این اقدامات نظرخواهی کرد. آنچه که از تجزیه و تحلیل این داده ها برآمد نشانگر این بود که مقوله های تربیت شهروندی به صورت متعادل و متوازن در محتوای کتب درسی توزیع نشده و این در حالی است که باید به همه آنها به صورت مساوی توجه شود. فعالیتهای یاددهی - یادگیری انجام شده توسط معلمان در ارتقاء رفتارهای شهروندی از

^۱ گرفته شده از رساله دکترای تخصصی رشته تحصیلی برنامه ریزی درسی با عنوان: (طراحی الگوی برنامه درسی تربیت شهروند مطلوب در ابعاد ملی، ملی و جهانی و مقایسه ی آن با برنامه درسی رسمی اجرا شده ی مقطع ابتدایی جمهوری اسلامی ایران) به راهنمایی دکتر مریم سیف نراقی

^۲ دانش آموخته ی دکترای تخصصی رشته برنامه ریزی درسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران و عضو هیئت علمی واحد بناب

تملیل برنامه‌ی درسی اجرا شده‌ی مقطع ابتدایی...

حد متوسط پایین‌تر بوده و طراحی و اجرای برنامه‌های مکمل برنامه درسی تربیت شهروندی در مدارس ابتدایی در حد قابل قبول نمی‌باشد. بدین ترتیب در پاسخ به این سؤال که «آیا برنامه درسی فعلی مدارس ابتدایی در حیطه تربیت شهروندی از مطلوبیت کافی برخوردار است؟» که سؤال اصلی این مقاله بود، جوابش «نه» می‌باشد و درستی این ادعا را نتایج بدست آمده از تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق، تایید می‌نماید.

کلید واژه‌ها

برنامه درسی - تربیت شهروندی - مقطع ابتدایی - شهروند مطلوب

مقدمه

مفهوم «شهروندی»^۱ در ادبیات علوم اجتماعی و تعلیم و تربیت از سابقه بسیار طولانی برخوردار است و متخصصین این علوم همواره درصدد بوده‌اند ابعاد و ماهیت این مفهوم را مورد بررسی قرار داده تا نحوه شکل‌گیری رفتار شهروندی را تبیین نمایند. این مفهوم در برگیرنده عناصری مانند «هویت ملی»^۲، «تعلقات اجتماعی، فرهنگی و فراملیتی»^۳، «نظام اثر بخش حقوقی»^۴ و «مشارکت مذهبی و سیاسی»^۵ است و این عناصر با همدیگر ارتباط نظام دار داشته و با اتفاق مفهوم شهروندی را شکل می‌دهند و با عنایت به عناصر ذکر شده شهروند مطلوب به کسی گفته می‌شود که از هویت اصیل برخوردار باشد و متصف به خصوصیات و ویژگی‌هایی باشد که از همه افراد آن جامعه انتظار می‌رود داشته باشند و به پدیده‌هایی اجتماعی و فرهنگی آن جامعه احساس تعلق نماید و اطمینان حاصل کند که یک ساختار حقوقی اثر بخش تمام حقوق او را تضمین می‌کند و این

¹ Citizenship

² National identity

³ Social , Cultural , Super national belonging

⁴ Effective system of right

⁵ Religious and political participation

مایه احساس مسوولیت وی گردیده و باعث می‌شود جهت اداره مطلوب جامعه‌اش در تمامی فعالیت‌های مدنی و سیاسی به صورت فعال و آگاهانه مشارکت کند. با توجه به توضیحاتی که از مفهوم شهروندی و عناصر تشکیل دهنده‌اش صورت گرفت می‌توان این گونه استنباط کرد که هر جامعه متناسب با زمینه‌های فرهنگی و ارزشی خود به شهروندان خاصی نیاز دارد تا بتواند در قالب حقوق، وظایف و مسئولیت‌های تعیین شده‌ای، فعالیت نمایند البته حصول به چنین مقصودی مستلزم آن است که تدابیر و زمینه‌های لازم برای آماده سازی شهروندان فراهم گردد.

آماده سازی کودکان و نوجوانان برای زندگی اجتماعی به یک نگرانی مهم برای مقامات آموزشی اکثر کشورها تبدیل شده است و طیف وسیعی از تلاشها و تدابیر آموزشی و پژوهشی آنها صرف شناسایی ابعاد برنامه‌های درسی شهروندی و نحوه پرورش موثر آنها در حیطه شهروندی می‌شود.

با توجه به اهمیت موضوع تربیت شهروندی در این مقاله سعی شده برنامه درسی تربیت شهروندی اجرا شده در مقطع ابتدایی نظام آموزشی ایران تحلیل شده و فاصله آن با وضع مطلوب تعیین گردد و محقق امیدوار است این اقدام شروعی برای تحقیقات کاربردی بیشتر در این زمینه بشود تا با تربیت شهروندان مطلوب جامعه مناسبی شکل گیرد.

تربیت شهروندی فرایندی است که شهروندان فعال، مطلع، حساس و کار آمد در زندگی مدنی و امور مربوط به ناحیه خود را ایجاد نموده و جنسیت‌ها، نژادها و ساختار طبقاتی را معرفی کرده و عدالت اجتماعی و تنوع را گسترش داده و افراد را به تامل و مشارکت در جریان‌ات سیاسی و تصمیم گیری آماده می‌نماید. (نلسون و کرر^۱ ۲۰۰۵) در تعریف دیگر تربیت شهروندی یعنی فرصت‌های تامین

¹ Nelson and Kerr

تملیل برنامه‌ی درسی اجرا شده‌ی مقطع ابتدایی...

شده توسط مدارس برای مشارکت دانش‌آموزان در تجربه‌های یادگیری مانند بازی کردن نقشها، مشارکت در بحث‌ها، امتحانات تشریفاتی، سنجش‌های کلاسی، شورای مدرسه به منظور رشد و ارتقای مسئولیتهای سیاسی، اجتماعی افراد است. (گری هومن و تورنی پورتا^۱ ۲۰۰۶). از دیدگاه دیگری «تربیت شهروندی به تربیتی گفته می‌شود که به توسعه و پرورش مهارتها و قابلیتها و توانمندی‌های شهروندی منجر می‌شود. چنین تربیتی الزاماً در ارتباط با انتظارات اعضای جوامع و ملت‌های خاص قابل درک است زیرا در هر جامعه‌ای، ارزشها، طرز تلقی‌ها، بینش‌ها و مهارتها به همراه الگوها و روشهای مشارکت در زندگی جمعی یا مدنی به شکل ویژه‌ای منتقل می‌شود و فلسفه تاسیس نظام‌های تربیتی، پرورش چنین شهروندانی می‌باشد». (چمبلیس. ۱۹۹۷ به نقل از فتحی و اجارگاه. ص ۲۱۹).

در تحقیقی تحت عنوان «مطالعه خط و مشی‌های تربیت شهروندی» که در دانشگاه مینوسوتای آمریکا و بنیاد صلح «ساساکوای» توکیو ژاپن در سال ۱۹۹۷ انجام شده است ویژگی‌های شهروند مطلوب را به شرح ذیل گزارش کرده است:

- ۱- توانایی در نظر گرفتن مسائل به عنوان یک عضو از جامعه جهان
- ۲- توانایی کار با دیگران به شکل مشارکتی و مسئولیت پذیری در ارتباط با وظایف اجتماعی
- ۳- توانایی فهم، پذیرش و بردباری در خصوص تفاوت‌های فرهنگی
- ۴- توانایی تفکر به شکل انتقادی و سیستماتیک
- ۵- تمایل به حل تعارضات به شکل منطقی
- ۶- تمایل به تغییر شیوه زندگی و نحوه عادات مصرف برای حفظ محیط زیست

¹ Gary. Homan and Thorney. Purta

۷- توانایی و تمایل برای مشارکت در مسائل سیاسی در سطح محلی، ملی و بین‌المللی

۸- توانایی برای درک اهمیت و حساسیت توجه و دفاع از حقوق بشر (مانند حقوق زنان، حقوق مذهبی و ...) (فتحی و اجارگار، ۱۳۸۱، ص ۶۷)

(نیک و هلدون^۱، ۲۰۰۲) ویژگی شهروندان کارآمد برای قرن بیست و یکم را اینگونه وصف می‌کند.

۱- به همکاری مداوم با هم می‌پردازند.

۲- اصول عدالت اجتماعی را برای هدایت اعمال خود تدوین می‌نمایند.

۳- به روش انتقادی و نظامند تفکر می‌کنند.

۴- از اختلافات فرهنگی استقبال می‌نمایند و از آن چیز یاد می‌گیرند.

۵- مسائل جهانی و بین‌المللی را بررسی و ارزیابی می‌نمایند.

۶- اختلافات را بدون خشونت حل می‌نمایند.

۷- سبک زندگی خود را برای محافظت از محیط زیست تغییر می‌دهند.

۸- حقوق بشر را شناخته و نسبت به رعایت آن اقدام می‌کنند.

۹- شهادت ساختن آینده متعادل را دارند.

۱۰- در امور سیاسی بطور دموکراتیک مشارکت می‌کنند.

بالاخره در پژوهش جدیدتری که در ایران انجام گرفته، ویژگی‌های شهروند

خوب برای کشور ایران از طریق مطالعات نظری و میدانی مورد بررسی قرار

گرفته است. بر اساس این پژوهش یک شهروند مطلوب برای جامعه ایران باید در

سه حیطه یا قلمرو دارای صلاحیت‌های معینی باشد که عبارتند از:

۱- شناخت مدنی: عبارت است از مجموعه‌ای از آگاهی، اطلاعات و درک و فهم

مدنی و مولفه‌های آن که عبارتند از آگاهی از نحوه بدست آوردن اطلاعات،

¹ Nick and Heldon

تملیل برنامه‌ی درسی اجرا شده‌ی مقطع ابتدایی...

آگاهی از ساختار و نحوه‌ی عملکرد دولت، آگاهی از دیدگاه‌های احزاب عمده کشور، آگاهی از حوادث و رویدادهای جامعه، آگاهی از قوانین و مقررات اجتماعی و آگاهی از حقوق شخصی و بین‌المللی

۲- توانایی مدنی: عبارت است از مجموعه از مهارت‌ها، قابلیت‌ها و توانمندی‌هایی که هر فرد برای زیستن در جامعه‌ی ای که در آن زندگی می‌کند به آنها نیاز دارد و مولفه‌های آن عبارتند از توانایی مشارکت با دیگران، توانایی انجام امور بدون اتکا به دیگران، توانایی اتخاذ تصمیمات منطقی و توانایی رفتار بر اساس اصول اخلاقی و مذهبی مطلوب.

۳- نگرش مدنی: که عبارت است از مجموعه‌ای از طرز تلقی، باورها و دیدگاه‌هایی که برای یک شهروند خوب ضروری است. و مولفه‌های آن عبارتند از پذیرش تنوع و تکرر در جامعه و احترام به آن، داشتن اعتقادات و باورهای مستقل، داشتن روحیه مسئولیت‌پذیری، دارا بودن حس وطن پرستی، داشتن روحیه بردباری و تحمل، داشتن روحیه انتقاد پذیری، دارا بودن روحیه قدرشناسی نسبت به میراث فرهنگی و هویت مذهبی ملی (فتحی و اجارگاه. ۲۰۰۱).

در چند سال اخیر تدوین و ابلاغ سند چشم‌انداز توسعه بیست ساله ایران که گام نوین و مهمی در نظام برنامه‌ریزی کلان کشور به حساب می‌آید. مطابق الگوی ارائه شده توسط سند چشم‌انداز بیست ساله نظام جمهوری اسلامی ایران انسان مطلوب انسانی است که دارای ویژگی‌های مانند «فعال بودن»، «رضایت‌مندی»، «ایثارگری»، «مومن بودن»، «وجدان کاری»، «منضبط»، «متعهد بودن به انقلاب و نظام اسلامی»، «مسئولیت‌پذیری»، «روحیه تعاون»، «سازگاری اجتماعی»، «متعهد بودن به شکوفایی ایران» و «مفتخر به ایرانی بودن» باشند.

تربیت شهروند مطلوب یکی از کارکردهای اصلی نظام آموزش و پرورش رسمی هر کشوری محسوب می‌شود و برنامه‌ریزان درسی در تمام مقاطع تحصیلی به این کارکرد توجه کرده و سعی می‌نمایند با تدوین برنامه‌های درسی

پژوهشنامه تربیتی

مطمئن و استاندارد رفتارهای شهروندی مختلف را در دانش آموزان ایجاد کنند. البته زمانی این کارکرد محقق می‌شود که تمام عناصر برنامه درسی بدرستی انتخاب و تعیین شود به همین منظور محقق بر آن است تا عناصر (اهداف- محتوا- روش‌های آموزش- ارزشیابی آموزش) برنامه درسی اجرا شده در زمینه تربیت شهروندی در مقطع ابتدایی را بر اساس مبانی علمی موجود در این زمینه بررسی نماید.

این تحقیق به منظور تحقق اهداف ذیل انجام شد.

- بررسی برنامه درسی رسمی اجرا شده در حیطة شهروندی و شناسایی نکات قوت و ضعف آن در دوره ابتدایی.
- بررسی وضعیت اهداف برنامه درسی مقطع ابتدایی در حیطة تربیت شهروندی.
- بررسی وضعیت محتوای برنامه درسی مقطع ابتدایی در حیطة تربیت شهروندی.
- بررسی وضعیت فعالیت‌های یاددهی و یادگیری برنامه درسی مقطع ابتدایی در حیطة تربیت شهروندی.
- بررسی وضعیت شیوه‌های ارزشیابی آموزشی برنامه درسی مقطع ابتدایی در حیطة تربیت شهروندی.

این تحقیق در راستای پاسخ دادن به سؤال اصلی ذیل انجام می‌شود:

- آیا برنامه درسی (اهداف، محتوا، روش‌های یاددهی - یادگیری و روش‌های ارزشیابی آموزشی) اجرا شده در مقطع ابتدایی نظام آموزشی ایران در حیطة تربیت شهروندی مطلوب است؟

محقق جهت پاسخ دادن به سؤال اصلی ذکر شده در بالا باید به سئوالات

فرعی ذیل پاسخ دهد.

۱- آیا اهداف برنامه درسی اجرا شده مقطع ابتدایی نظام آموزشی ایران در حیطة تربیت شهروندی مطلوب است؟

تملیل برنامه‌ی درسی اجرا شده‌ی مقطع ابتدایی...

۲- آیا محتوای برنامه درسی اجرا شده مقطع ابتدایی نظام آموزشی ایران در حیطه تربیت شهروندی مطلوب است؟

۳- آیا فعالیت‌های یاددهی و یادگیری برنامه درسی اجرا شده مقطع ابتدایی نظام آموزشی ایران در حیطه تربیت شهروندی مطلوب است؟

۴- آیا شیوه‌های ارزشیابی آموزشی برنامه درسی اجرا شده مقطع ابتدایی نظام آموزشی ایران در حیطه تربیت شهروندی مطلوب است؟

روش

این تحقیق از نوع کاربردی و به روش زمینه‌ای انجام شده است. جامعه آماری تحقیق حاضر شامل چند بخش بود.

جامعه آماری اول این تحقیق کتب درسی مقطع ابتدایی بود و جامعه دوم و سوم این تحقیق شامل معلمان پایه‌های چهارم و پنجم و دانش‌آموزان این پایه‌های شهرستان بناب در سال تحصیلی ۸۶-۸۷ بود که تعداد آنها بر اساس گزارش رسمی آموزش و پرورش منطقه شهرستان بناب بالغ بر ۱۷۴ نفر معلم زن و مرد و ۳۶۲۴ نفر دانش‌آموز دختر و پسر می‌باشد. از جامعه آماری اول کتب درسی پایه‌های چهارم و پنجم و از جامعه آماری دوم ۶۲ معلم و از جامعه آماری سوم ۹۴ دانش‌آموز به روش تصادفی طبقه‌ای به عنوان نمونه تحقیق انتخاب شدند.

در تحقیق حاضر از سه ابزار به منظور گردآوری داده‌های تحقیق استفاده شده است. ابزار های مذکور عبارتند از :

۱- ابزار تحلیل محتوا جهت تجزیه و تحلیل محتوای کتب درسی پایه‌های چهارم و پنجم مقطع ابتدایی:

با این ابزار محقق کتب درسی پایه‌های چهارم و پنجم مقطع ابتدایی را در مقوله‌های تربیت شهروندی تحلیل نمود و لازم به ذکر است مفاد ابزار مذکور در ۲۷ مقوله نهایی شده است.

۲- فرم مشاهده روش تدریس معلمان: این فرم بر اساس مولفه‌های به دست آمده از شاخصهای مورد تایید در ارتقاء رفتارهای شهروندی در ۴۵ بند در خصوص نحوه تدریس (فرآیندهای یاددهی - یادگیری و شیوه‌های ارزشیابی آموزش) معلمان طراحی شد و عملکرد معلمان بر آن اساس مشاهده شده است.

۳- پرسشنامه نظرخواهی دانش‌آموزان در خصوص برنامه‌های عملی و مشارکتی مدارس: این ابزار به منظور دستیابی به نظرات دانش‌آموزان در خصوص برنامه‌های عملی و مشارکتی مدرسه جهت ارتقای رفتارهای شهروندی دانش‌آموزان در قالب ۲۵ مولفه طراحی و تدوین شده است.

ابتدا مقوله‌های مورد نظر در حیطه برنامه درسی تربیت شهروندی پس از استخراج از کتب مورد نظر شمارش شده و درجداول مربوطه فراوانی و درصد آنها توصیف شده و سپس تفاوت فراوانی موجود با مطلوب با آزمون غیرپارامتریک (خی دو^۱) مورد آزمون قرار گرفته است.

$$1. \text{آزمون خی دو} \left[X = \frac{(O - E)^2}{E} \right]$$

O = فراوانی مشاهده شده

E = فراوانی مورد انتظار

تملیل برنامه‌ی درسی اجرا شده‌ی مقطع ابتدایی...

محقق جهت تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده از وضع موجود عملکرد معلمان در تدریس و فعالیتهای عملی و مشارکتی مدارس در حیطه تربیت شهروندی از شاخصهای آماری توصیفی بویژه میانگین استفاده کردو جهت سنجش تفاوت میانگین مطلوب با میانگین نمونه از آزمون (t تک نمونه ای) بهره برده است.

یافته‌ها

الف: تجزیه و تحلیل کتب درسی پایه‌های چهارم و پنجم در راستای برنامه درسی تربیت شهروندی: فراوانی مقوله‌های تربیت شهروندی در کتب فوق‌الذکر استخراج گردید و در قالب جداول مربوطه تعداد و درصد هریک از مقوله‌ها در هر پایه بصورت جداگانه و سپس به طور کلی در هر دو پایه چهارم و پنجم با هم از بیشترین فراوانی تا کمترین فراوانی توصیف شده و سپس تعداد فراوانی مشاهده شده هر مقوله با فراوانی مطلوب به کمک آزمون آماری غیر پارامتریک (خی دو) مورد آزمون قرار گرفته تا میزان خطای احتمالی در تفاوتها تعیین شود. لازم به توضیح است که در تعیین فراوانی‌های مطلوب برای هر کتاب درسی در مقوله‌های تربیت شهروندی فرض براین شد که باید در این کتابها به تناسب حجم آنها به مقوله‌ها توجه شود یعنی فراوانی مفاهیم مطرح شده باید متناسب با تعداد صفحات هر کتاب باشد از این رو تعداد کل مفاهیم مشاهده شده بر تعداد کل صفحات کتابها تقسیم شد و میانگین لازم برای هر صفحه بدست آمد سپس با

$$1. \text{آزمون (t تک نمونه ای)} = \left[t = \frac{\bar{x} - \mu}{S_{\bar{x}}} \right]$$

T = نسبت t

μ = میانگین فرض شده برای جامعه

\bar{x} = میانگین نمونه

$S_{\bar{x}}$ = خطای استاندارد میانگین

۷۶ سال پنجم - شماره ۱۰ - زمستان ۸۵

پژوهشنامه تربیتی

ضرب این مقدار در تعداد صفحات هر کتاب، فراوانی مطلوب برای کتابهای درسی با توجه به حجم آنها بدست آمد. و اما در تعیین فراوانی مطلوب برای هر مقوله تربیت شهروندی فرض بر این شد که هر یک از مقوله‌های تربیت شهروندی باید توزیع مساوی داشته باشد یعنی همه مقوله‌ها از یک میزان اهمیت برخوردار هستند و بطور مساوی باید به همه آنها تأکید و پرداخته شود از این رو با تقسیم مجموع فراوانی‌های مشاهده شده بر تعداد مقوله‌های مورد بررسی فراوانی مطلوب برای هر مقوله بدست آمد. نتایج استخراج شده از این بخش به ترتیب در جداول مربوطه به شرح ذیل توصیف و بیان شده است.

جدول (۱) (رتبه‌بندی و درصد مقوله تربیت شهروندی در کتب پایه چهارم)

رتبه	مقوله‌های مورد بررسی	مشاهده شده	فراوانی مطلوب	فراوانی مشاهده شده	درصد فراوانی مشاهده شده
۱	مهارت مشاهده، فهم، ادراک و داوری درست و منطقی و حل مسأله	۱۱	۲۵/۷۴	۳۳۰/۶۸	۹۷/۱۶
۲	روحیه همکاری با جمع و کار گروهی، کمک به دیگران و همدلی با دیگران و انسان‌دوستی	۷۶	۲۵/۷۴	۹۸/۱۳	۹۳/۱۰
۳	وطن‌دوستی و علاقه به نمادهای میهنی (پرچم، سرود ملی و ...) و منابع طبیعی و مادی	۵۱	۲۵/۷۴	۲۴/۷۸	۷/۳۳
۴	شناخت و دفاع از آرمانهای اصلی و ارزشهای معنوی	۴۸	۲۵/۷۴	۱۹/۵۹	۶/۹۰
۵	آشنایی و حفظ و قدردانی از میراث فرهنگی و شخصیت‌های برجسته در سطوح مختلف	۴۶	۲۵/۷۴	۱۵/۹۴	۶/۶۱
۶	احساس مسوولیت در برابر خود و دیگران	۴۳	۲۵/۷۴	۱۱/۵۷	۶/۱۸
۷	الگوسازی و ابداع رفتار مثبت، تقویت رفتارهای درست و مثبت و منطقی (شجاعت، اقدام مستقل، مهربانی، صبری و مقاومت).	۴۱	۲۵/۷۴	۹/۰۴	۵/۸۹
۸	نظم و قانون‌پذیری و مناسبات سازنده	۳۵	۲۵/۷۴	۲/۳۳	۵/۰۳
۹	تبادل افکار از طریق گفتگو و صحبت	۲۹	۲۵/۷۴	۰/۴۱	۴/۱۷
۱۰	محیط زیست و نحوه برخورد درست با آن	۲۶	۲۵/۷۴	۰/۰	۳/۷۴
۱۱	دستگیری از مظلوم و مبارزه با ظالم	۲۵	۲۵/۷۴	۰/۰۲	۳/۵۹

تملیل برنامه‌ی درسی اجرا شده‌ی مقطع ابتدایی...

۳/۳۰	۰/۲۹	۲۵/۷۴	۲۳	امید داشتن به آینده برای سامان دادن و تلاش سازنده	۱۲
۳/۳۰	۰/۲۹	۲۵/۷۴	۲۳	داشتن روابط اجتماعی سالم و مهارت‌های برقراری ارتباط با همدیگر	۱۳
۳/۱۶	۰/۵۴	۲۵/۷۴	۲۲	آگاهی از نهادهای رسمی و غیررسمی و داشتن ارتباط صحیح با آنها	۱۴
۲/۵۸	۲/۳۲	۲۵/۷۴	۱۸	آگاهی از مسائل جهانی تأثیرگذار و نحوه برخورد با آنها	۱۵
۲/۱۵	۴/۴۸	۲۵/۷۴	۱۵	خوش‌بینی و اعتماد به دیگران	۱۶
۱/۷۲	۷/۳۳	۲۵/۷۴	۱۲	دانش حقوق و مسوولیت‌های شهروندی	۱۷
۱/۴۳	۹/۶۲	۲۵/۷۴	۱۰	حق‌شناسی و قدردانی از دیگران و قانع بودن به حقوق خود	۱۸
۱	۱۳/۶۴	۲۵/۷۴	۷	خودشناسی، خودارزیابی و اعتماد به نفس	۱۹
۰/۷۱	۱۶/۷۱	۲۵/۷۴	۵	استفاده و برخورد درست با منابع اطلاعاتی (اینترنت، ماهواره، رسانه‌های مکتوب و ...)	۲۰
۰/۷۱	۱۶/۷۱	۲۵/۷۴	۵	آگاهی از سازمانها و نهادهای بین‌المللی	۲۱
۰/۷۱	۱۶/۷۱	۲۵/۷۴	۵	برخورد منطقی و درست با بحرانها و مسائل پیش‌آمده	۲۲
۰/۵۷	۱۸/۱۳	۲۵/۷۴	۴	صلح و حل تضادها	۲۳
۰/۴۳	۲۰/۰۸	۲۵/۷۴	۳	استفاده صحیح و بهینه از امکانات و فرصت‌های پیرامونی	۲۴
۰/۲۸	۲۱/۸۹	۲۵/۷۴	۲	راههای تصمیم‌گیری، پرسشگری، نقد عملکرد و مخالفت منطقی با افراد حقیقی و حقوقی	۲۵
۰/۱۴	۲۳/۷۷	۲۵/۷۴	۱	آگاهی از ساختار حکومت و وظایف آن	۲۶
۰	۲۵/۷۴	۲۵/۷۴	۰	واقع‌بینی توأم با نگرش مثبت نسبت به مسائل و رویدادها	۲۷
۱/۰۰	۷۱۱/۷۴	۶۹۵	۶۹	جمع	۵

جدول شماره (۲) مقایسه وضع موجود توزیع مقوله‌های تربیت شهروندی

در کتب درسی پایه چهارم ابتدایی با وضع مطلوب

درجه آزادی	سطح معنی‌داری	خی دو جدول	خی دو محاسبه شده
۲۶	۰/۰۵	۳۸/۸۹	۷۱۱/۷۴

همچنانچه در جدول شماره (۲-۱) ملاحظه می‌شود خی دو محاسبه شده برابر با (۷۱۱/۷۴) بوده و بزرگتر از خی دو جدول با درجه آزادی (۲۶) و با سطح معنی‌داری (۰/۰۵) برابر با (۳۸/۸۹) می‌باشد نتیجه گرفته می‌شود بین فراوانی مشاهده شده و مطلوب در مقوله‌های تربیت شهروندی در کتب درسی پایه چهارم تفاوت معنی‌داری وجود دارد بدین ترتیب که به مقوله‌های شماره ۱ الی ۱۰ جدول

پژوهشنامه تربیتی

(۱- ۱) بیش از انتظار توجه و به مقوله‌های شماره ۱۱ الی ۱۴ در حد انتظار و به مقوله‌های شماره ۱۵ الی ۲۷ کمتر از حد انتظار توجه شده است.

مدول (۳) رتبه‌بندی و درصد مقوله تربیت شهروندی در کتب پایه پنجم

رتبه	مقوله‌های مورد بررسی	مشاهده شده فراوانی	مطلوبه فراوانی	نسبت	درصد مشاهده شده فراوانی
۱	مهارت مشاهده، فهم، ادراک و داوری درست و منطقی و حل مسأله	۲۱۰	۵۱/۷۷	۴۸۳/۶۱	۱۵/۰۲
۲	روحیه همکاری با جمع و کار گروهی، کمک به دیگران و همدلی با دیگران و انسان‌دوستی	۱۴۸	۵۱/۷۷	۱۷۸/۸۷	۱۰/۵۸
۳	وطن‌دوستی و علاقه به نمادهای میهنی (پرچم، سرود ملی و ...) و منابع طبیعی و مادی	۱۲۸	۵۱/۷۷	۱۱۲/۲۴	۹/۱۵
۴	الگوسازی و ابداع رفتار مثبت، تقویت رفتارهای درست و مثبت و منطقی (شجاعت، اقدام مستقل، مهربانی، صبوری و مقاومت).	۹۶	۵۱/۷۷	۳۷/۷۸	۶/۸۶
۵	شناخت و دفاع از آرمانهای اصلی و ارزشهای معنوی	۹۱	۵۱/۷۷	۲۹/۷۲	۶/۵۰
۶	آشنایی و حفظ و قدردانی از میراث فرهنگی و شخصیت‌های برجسته در سطوح مختلف	۷۹	۵۱/۷۷	۱۴/۳۲	۵/۶۵
۷	تبادل افکار از طریق گفتگو و صحبت	۷۲	۵۱/۷۷	۷/۹	۵/۱۵
۸	دستگیری از مظلوم و مبارزه با ظالم	۶۴	۵۱/۷۷	۲/۸۸	۴/۵۷
۹	آگاهی از ساختار حکومت و وظایف آن	۵۴	۵۱/۷۷	۰/۰۹	۳/۸۶
۱۰	احساس مسوولیت در برابر خود و دیگران	۵۱	۵۱/۷۷	۰/۰۱	۳/۶۴
۱۱	استفاده و برخورد درست با منابع اطلاعاتی (اینترنت، ماهواره، رسانه‌های مکتوب و ...)	۴۸	۵۱/۷۷	۰/۲۷	۳/۴۳
۱۲	آگاهی از نهادهای رسمی و غیررسمی و داشتن ارتباط صحیح با آنها	۴۰	۵۱/۷۷	۲/۶۷	۲/۸۶
۱۳	دانش حقوق و مسوولیت‌های شهروندی	۳۷	۵۱/۷۷	۴/۲۱	۲/۶۴

تملیل برنامه‌ی درسی اجرا شده‌ی مقطع ابتدایی...

۲/۵۷	۴/۸۰	۵۱/۷۷	۳۶	۱۴	نظم و قانون‌پذیری و مناسبات سازنده
۲/۳۶	۶/۸۰	۵۱/۷۷	۳۳	۱۵	امید داشتن به آینده برای سامان دادن و تلاش سازنده
۲/۲۱	۸/۳۳	۵۱/۷۷	۳۱	۱۶	حوشناسی و قدردانی از دیگران وقانع بودن به حقوق خود
۲/۰۷	۱۰/۰۱	۵۱/۷۷	۲۹	۱۷	داشتن روابط اجتماعی سالم و مهارت‌های برقراری ارتباط با همدیگر
۲/۰۷	۱۰/۰۱	۵۱/۷۷	۲۹	۱۸	محیط زیست و نحوه برخورد درست با آن
۱/۷۱	۱۴/۸۹	۵۱/۷۷	۲۴	۱۹	آگاهی از مسائل جهانی تأثیرگذار و نحوه برخورد با آنها
۱/۶۴	۱۵/۹۸	۵۱/۷۷	۲۳	۲۰	استفاده صحیح و بهینه از امکانات و فرصت‌های پیرامونی
۱/۵۷	۱۷/۱۱	۵۱/۷۷	۲۲	۲۱	راه‌های تصمیم‌گیری، پرسشگری، نقد عملکرد و مخالفت منطقی با افراد حقیقی و حقوقی
۱/۴۳	۱۹/۴۹	۵۱/۷۷	۲۰	۲۲	برخورد منطقی و درست با بحرانها و مسائل پیش آمده
۱	۲۷/۵۵	۵۱/۷۷	۱۴	۲۳	خودشناسی، خودارزیابی و اعتماد به نفس
۰/۵۰	۳۸/۷۱	۵۱/۷۷	۷	۲۴	خوش‌بینی و اعتماد به دیگران
۰/۳۵	۴۲/۲۵	۵۱/۷۷	۵	۲۵	صلح و حل تضادها
۰/۰۷	۴۹/۷۸	۵۱/۷۷	۱	۲۶	واقع‌بینی توام با نگرش مثبت نسبت به مسائل و رویدادها
۰	۵۱/۷۷	۵۱/۷۷	۰	۲۷	آگاهی از سازمانها و نهادهای بین‌المللی
%۱۰۰	۱۱۹۲/۱		۱۳۹۸		جمع

جدول شماره (۱۴) مقایسه وضع موجود توزیع مقوله‌های تربیت شهروندی

در کتب درسی پایه پنجم ابتدایی با وضع مطلوب

درجه آزادی	سطح معنی داری	خی دو جدول	خی دو محاسبه شده
۲۶	۰/۰۵	۳۸/۸۹	۱۱۹۲/۱

همچنانچه که در جدول شماره (۴-۱) ملاحظه می‌شود خی دو محاسبه شده

برابر با (۱۱۹۲/۱) بوده و بزرگتر از خی دو جدول با درجه آزادی (۲۶) و با سطح

معنی‌داری (۰/۰۵) برابر با (۳۸/۸۹) می‌باشد نتیجه گرفته می‌شود بین فراوانی

پژوهشنامه تربیتی

مشاهده شده و مطلوب در مقوله‌های تربیت شهروندی در کتب درسی پایه پنجم تفاوت معنی‌داری وجود دارد به این ترتیب که به مقوله‌های شماره ۱ الی ۸ جدول (۳-۱) بیش از حدانتظار توجه و به مقوله‌های شماره ۹ الی ۱۱ در حد انتظار و به مقوله‌های شماره ۱۲ الی ۲۷ کمتر از حد انتظار توجه شده است.

جدول (۵) رتبه‌بندی و درصد مقوله‌های تربیت شهروندی در کتب پایه چهارم و پنجم

رتبه	مقوله‌های مورد بررسی	رتبه‌بندی مشاهده شده	فرآوانی مطلوب	رتبه	درصد فرآوانی مشاهده شده
۱	مهارت مشاهده، فهم، ادراک و داوری درست و منطقی و حل مسأله	۳۲۸	۷۷/۵۱	۸۰۹/۵۱	۱۵/۶۷
۲	روحیه همکاری با جمع و کار گروهی، کمک به دیگران و همدلی با دیگران و انسان‌دوستی	۲۲۴	۷۷/۵۱	۲۷۶/۸۵	۱۰/۷۰
۳	وطن‌دوستی و علاقه به نمادهای میهنی (پرچم، سرود ملی و ...) و منابع طبیعی و مادی	۱۷۹	۷۷/۵۱	۱۳۲/۸۸	۸/۵۵
۴	شناخت و دفاع از آرمانهای اصلی و ارزشهای معنوی	۱۴۹	۷۷/۵۱	۴۸/۷۸	۶/۶۴
۵	الگوسازی و ابداع رفتار مثبت، تقویت رفتارهای درست و مثبت و منطقی (شجاعت، اقدام مستقل، مهربانی، صبوری و مقاومت).	۱۳۷	۷۷/۵۱	۴۵/۶۵	۶/۵۴
۶	آشنایی و حفظ و قدردانی از میراث فرهنگی و شخصیت‌های برجسته در سطوح مختلف	۱۲۵	۷۷/۵۱	۲۹/۰۹	۵/۹۷
۷	تبادل افکار از طریق گفتگو و صحبت	۱۰۱	۷۷/۵۱	۷/۱۱	۴/۸۲
۸	احساس مسئولیت در برابر خود و دیگران	۹۴	۷۷/۵۱	۳/۵۰	۴/۴۹
۹	دستگیری از مظلوم و مبارزه با ظالم	۸۹	۷۷/۵۱	۱/۷۰	۴/۲۵
۱۰	نظم و قانون‌پذیری و مناسبات سازنده	۷۱	۷۷/۵۱	۰/۵۴	۳/۳۹
۱۱	آگاهی از نهادهای رسمی و غیررسمی و داشتن ارتباط صحیح با آنها	۶۲	۷۷/۵۱	۳/۱۰	۲/۹۶
۱۲	امید داشتن به آینده برای سامان دادن و تلاش سازنده	۵۶	۷۷/۵۱	۵/۹۶	۲/۶۷

تملیل برنامه‌ی درسی اجرا شده‌ی مقطع ابتدایی...

۲/۶۲	۶/۵۲	۷۷/۵۱	۵۵	آگاهی از ساختار حکومت و وظایف آن	۱۳
۲/۶۲	۶/۵۲	۷۷/۵۱	۵۵	محیط زیست و نحوه برخورد درست با آن	۱۴
۲/۵۲	۷/۷۵	۷۷/۵۱	۵۲	استفاده و برخورد درست با منابع اطلاعاتی (اینترنت، ماهواره، رسانه‌های مکتوب و ...)	۱۵
۲/۴۸	۸/۳۹	۷۷/۵۱	۵۲	داشتن روابط اجتماعی سالم و مهارت‌های برقراری ارتباط با همدیگر	۱۶
۲/۳۴	۱۰/۴۸	۷۷/۵۱	۴۹	دانش حقوق و مسوولیت‌های شهروندی	۱۷
۲	۱۶/۲۶	۷۷/۵۱	۴۲	آگاهی از مسائل جهانی تأثیرگذار و نحوه برخورد با آنها	۱۸
۱/۹۵	۱۷/۱۹	۷۷/۵۱	۴۱	حق‌شناسی و قدردانی از دیگران وقانع بودن به حقوق خود	۱۹
۱/۲۴	۳۴/۲۳	۷۷/۵۱	۲۶	استفاده صحیح و بهینه از امکانات و فرصت‌های پیرامونی	۲۰
۱/۱۹	۳۵/۵۷	۷۷/۵۱	۲۵	برخورد منطقی و درست با بحرانها و مسائل پیش‌آمده	۲۱
۱/۱۴	۳۶/۹۴	۷۷/۵۱	۲۴	راههای تصمیم‌گیری، پرسشگری، نقد عملکرد و مخالفت منطقی با افراد حقیقی و حقوقی	۲۲
۱/۰۵	۳۹/۷۵	۷۷/۵۱	۲۲	خوش‌بینی و اعتماد به دیگران	۲۳
۱	۴۱/۱۹	۷۷/۵۱	۲۱	خودشناسی، خودارزیابی و اعتماد به نفس	۲۴
۰/۴۲	۶۰/۵۵	۷۷/۵۱	۹	صلح و حل تضادها	۲۵
۰/۲۳	۶۷/۸۳	۷۷/۵۱	۵	آگاهی از سازمانها و نهادهای بین‌المللی	۲۶
۰/۰۴	۷۵/۵۲	۷۷/۵۱	۱	واقع‌بینی توأم با نگرش مثبت نسبت به مسائل و رویدادها	۲۷
%۱۰۰	۱۸۲۹	۲۰۹۳		جمع	

جدول شماره (۶) مقایسه وضع موجود توزیع مقوله های تربیت شهروندی در کتب درسی پایه های چهارم و پنجم ابتدایی با وضع مطلوب

درجه آزادی	سطح معنی داری	خی دو جدول	خی دو محاسبه شده
۲۶	۰/۰۵	۳۸/۸۹	۱۸۲۹/۳۸

پژوهشنامه تربیتی

همچنانچه که در جدول شماره (۶-۱) ملاحظه می‌شود خی دو محاسبه شده برابر با (۱۸۲۹/۳۸) بوده و بزرگتر از خی دو جدول با درجه آزادی (۲۶) و با سطح معنی‌داری (۰/۰۵) برابر با (۳۸/۸۹) می‌باشد نتیجه گرفته می‌شود بین فراوانی مشاهده شده و مطلوب در مقوله‌های تربیت شهروندی در کتب درسی پایه‌های چهارم و پنجم تفاوت معنی‌داری وجود دارد بدین ترتیب که به مقوله‌های شماره ۱ الی ۹ جدول (۵-۱) بیش از انتظار و به مقوله‌های شماره ۱۰ الی ۱۱ در حد انتظار و به مقوله ۱۲ الی ۲۷ کمتر از حد انتظار توجه شده است.

جدول (۷-۱) بیان نتایج تفاوت فراوانی موبود مقوله‌های تربیت شهروندی کتب درسی پایه چهارم ابتدایی با فراوانی مطلوب

کتب مورد بررسی پایه چهارم	فارسی	اجتماعی	هدیه‌های آسمانی	ریاضی	علوم تجربی	جمع
فراوانی موجود	۲۶۱	۹۶	۱۹۱	۲۹	۱۱۸	۶۹۵
فراوانی مطلوب	۲۴۸	۱۰۹	۹۳	۱۵۲	۸۵	۶۸۷
$\chi^2 = 217/83$ خی دو محاسبه شده $df=4$ $9/49 = \chi^2$ خی دو جدول $= 0.5$ درصد خطا						

همچنانچه که در جدول (۷-۱) ملاحظه می‌شود چون خی دو محاسبه شده برابر با عدد (۲۱۷/۸۳) می‌باشد و خی دو جدول با درجه آزادی (۴) با سطح معناداری (۰/۰۵) برابر با (۹/۴۹) است و خی دو محاسبه شده بزرگتر از خی دو جدول می‌باشد نتیجه گرفته می‌شود بین متغیرهای مورد پژوهش یعنی در میزان برخورداری از مقوله‌های تربیت شهروندی در کتب درسی پایه چهارم مقطع ابتدایی تفاوت معنی‌داری وجود دارد. بدین ترتیب که در کتابهای درسی هدیه‌های آسمانی و علوم تجربی بیش از حد انتظار به مقوله‌های تربیت شهروندی پرداخته و در کتب تعلیمات اجتماعی و ریاضی کمتر از حد انتظار و در کتاب فارسی در حد انتظار پرداخته شده است.

تملیل برنامه‌ی درسی اجرا شده‌ی مقطع ابتدایی...

جدول (۸) بیان نتایج تفاوت فراوانی موهود مقوله‌های تربیت شهروندی

کتاب درسی پایه پنجم مقطع ابتدایی با فراوانی مطلوب

کتاب مورد بررسی پایه پنجم	فارسی	اجتماعی	هدیه‌های آسمانی	ریاضی	علوم تجربی	جمع
فراوانی موجود	۲۸۰	۴۸۴	۳۲۹	۴۵	۱۶۰	۱۳۹۸
فراوانی مطلوب	۴۶۹	۲۴۹	۲۶۲	۲۴۶	۱۶۸	۱۳۹۴
df=۴						
۴۲۰/۴ = خی دو محاسبه شده						
۹/۴۹ = خی دو جدول						
۰/۰۵ = درصد خطا						

همچنانچه در جدول (۸-۱) ملاحظه می‌شود چون خی دو محاسبه شده برابر

با عدد (۴۲۰/۴) می‌باشد و خی

دو جدول با درجه آزادی (۴) سطح معناداری (۰/۰۵) برابر با (۹/۴۹) است و

خی دو محاسبه شده بزرگتر از خی دو جدول می‌باشد نتیجه گرفته می‌شود بین

متغیرهای مورد پژوهش یعنی در میزان برخورداری از مقوله‌های تربیت شهروندی

در کتاب درسی پایه پنجم مقطع ابتدایی تفاوت معنی‌داری وجود دارد. بدین ترتیب در

کتاب اجتماعی و هدیه‌های آسمانی بیش از حد انتظار به مقوله‌های تربیت شهروندی

توجه شده و در کتاب علوم تجربی در حد انتظار است ولی در کتابهای فارسی و

ریاضی کمتر از حد انتظار پرداخته شده است.

جدول (۹) بیان نتایج تفاوت فراوانی موهود مقوله‌های تربیت شهروندی کتاب

درسی پایه‌های چهارم و پنجم مقطع ابتدایی با فراوانی مطلوب

کتاب مورد بررسی	فارسی	اجتماعی	هدیه‌های آسمانی	ریاضی	علوم تجربی	جمع
فراوانی موجود	۶۴۱	۵۸۰	۵۲۰	۷۴	۲۷۸	۲۰۹۳
فراوانی مطلوب	۷۲۶	۳۵۲	۳۴۱	۴۱۳	۲۵۴	۲۰۸۶
df=۴						
۵۳۲/۰۹ = خی دو محاسبه شده						
۹/۴۹ = خی دو جدول						
۰/۰۵ = درصد خطا						

همچنانچه در جدول (۹-۱) ملاحظه می‌شود چون خی دو محاسبه شده برابر

با عدد (۵۳۲/۰۹) می‌باشد و خی دو جدول با درجه آزادی (۴) با سطح معناداری

(۰/۰۵) برابر با (۹/۴۹) است و خی دو محاسبه شده بزرگتر از خی دو جدول می‌باشد نتیجه گرفته می‌شود بین متغیرهای مورد پژوهش یعنی در میزان برخورداری از مقوله‌های تربیت شهروندی در کتب درسی پایه‌های چهارم و پنجم مقطع ابتدایی تفاوت معنی‌داری وجود دارد. بدین ترتیب که در کتب اجتماعی و هدیه‌های آسمانی به مقوله‌های تربیت شهروندی بیش از حد انتظار توجه شده و کتابهای فارسی و علوم تجربی در حد انتظار است ولی در کتاب ریاضی کمتر از حد انتظار توجه شده است.

ب: تجزیه و تحلیل عملکرد معلمان در خصوص انجام فعالیت‌های یاددهی - یادگیری و شیوه‌های ارزشیابی: عملکرد معلمان در هر یک از مؤلفه‌ها طبق طیف لیکرت مشاهده نشد (۰) - خیلی کم (۱) - کم (۲) - متوسط (۳) - زیاد (۴) - خیلی زیاد (۵) نمره‌گذاری شد و نمره میانگین هر مؤلفه و کل مؤلفه‌ها برآورد شد و در ادامه محقق جهت تعیین معنی داری تفاوت موجود میان میانگین نمونه و میانگین مطلوب جامعه که نمره (۵) فرض شده از آزمون (t تک نمونه‌ای) استفاده کرد که داده‌های استخراج شده در جدول شماره (۱-۲) و (۲-۲) توصیف می‌شود.

تملیل برنامه‌ی درسی اجرا شده‌ی مقطع ابتدایی...

جدول (۱۰) توزیع نمرات میانگین کسب شده توسط معلمان در فصول انجام فعالیت‌های یاددهی -

یادگیری لازم در (استای ارتقای رفتارهای شهروندی در کلاس درس

ردیف	انواع فعالیتهای یاددهی یادگیری	میانگین ن
۱	ایجاد محیطی امن، صمیمی و دوست داشتنی در کلاس برای دانش آموزان	۴/۲۵
۲	تلاش برای ایجاد اعتماد و اطمینان هر چه بیشتر بین خود و دانش آموزان	۴/۱
۳	فرصت دادن به دانش آموزان برای مشارکت در تصمیم گیریهای مختلف کلاسی	۴
۴	تشویق دانش آموزان به مشارکت در فعالیتهای گروهی با یکدیگر	۴
۵	متناسب ساختن مطالب و استدلالهای بکار گرفته شده با سطح توان ذهنی دانش آموز	۳/۷۵
۶	محترم شمردن و بها دادن به ابعاد وجودی مختلف شخصیت دانش آموزان	۳/۵
۷	حمایت به موقع و متناسب از دانش آموزان در حین فعالیت و یادگیری	۳/۵
۸	اجازه داده به دانش آموزان برای بیان اندیشه ها، دیدگاهها و روشهای تحلیل داده ها	۳
۹	تلاش در رشد روحیه میل به کار و فعالیت هر چه بیشتر در بین دانش آموزان	۳
۱۰	رعایت و توجه به علائق، خواسته ها و نیازهای دانش آموزان در کار گیری و تحصیل	۳
۱۱	اجتناب از هر گونه تعصب و جانبداری در مواجهه با پاسخهای دانش آموزان	۲/۸
۱۲	تاکید بر اهمیت همکاری و لزوم داشتن همکاری مطلوب با یکدیگر در همه امور	۲/۸
۱۳	طرح سوالاتی باز و عمیق برای دانش آموزان در خصوص مسائل و موضوعات اجتماعی	۲/۵
۱۴	شرح جامع سوالات اجتماعی مطروحه بمنظور ایجاد فهم کاملتر در دانش آموزان	۲/۵
۱۵	باز خورد صحیح و بموقع دادن به دانش آموزان بر اساس میزان تلاش و کوشش آنها	۲/۴
۱۶	تاکید بر فعال نمودن دانش آموزان در کلاس(اعم از ذهنی، فیزیکی و...)	۲/۴
۱۷	ایفای نقش هدایتی توسط معلم به هنگام اشتغال دانش آموزان به فعالیتهای گروهی	۲/۳۸
۱۸	ارائه الگوها و سرمشقهای مناسب اجتماعی در برنامه درسی و تدریس خود	۲/۳۷
۱۹	برقرار ساختن رقابت های گروهی سالم بین دانش آموزان بجای رقابتهای انفرادی ناسالم	۲/۲۴
۲۰	تعیین تکالیف و فعالیتهای عملی برای دانش آموزان در زمینه های مختلف اجتماعی	۲/۲۴
۲۱	اعطای فرصت کافی برای تمرین، ابتکار و نوآوری به دانش آموزان	۲/۲
۲۲	تلاش برای دستیابی دانش آموزان به فهم درستی از رفتارهای الگوی ارائه شده	۲/۲
۲۳	تعیین وظائف و تکالیف یادگیری جمعی و گروهی برای دانش آموزان در کلاس	۲/۱۵

پژوهشنامه تربیتی

۲/۱۳	استفاده بموقع از تشویق و پاداش برای ایجاد انگیزه در شاگردان	۲۴
	دقت در نوع استدلالهای دانش آموزان در پاسخ به سوالات اجتماعی	۲۵
۲/۱	و سعی در بهبود آن	
۲	قبول پاسخهای احیانا غیر معمول برخی دانش آموزان و احترام گذاری به عقاید شان	۲۶
۲	گروهبندی دانش آموزان در گروههای مختلف بمنظور رشد روح همکاری در بین آنها	۲۷
۲	مشارکت دادن عموم دانش آموزان در فعالیتهای اجتماعی انتخابی	۲۸
۲	اجتناب از دادن باز خوردهای متناقض و متضاد به دانش آموزان	۲۹
۲	نمونه و الگوی عملی بودن در مسولیت پذیری اجتماعی برای دانش آموزان	۳۰
۲	پذیرش و قبول دانش آموزانی که براحتی مطلب وموضوع را نمی پذیرند	۳۱
۱/۸	اعطای فرصت کافی به دانش اموزان جهت تفکر پیرامون مسائل اجتماعی مطروحه	۳۲
۱/۸	کمک به دانش آموز که بتوانند پاسخ خود به سوالات اجتماعی را کاملتر کند	۳۳
۱/۷۵	استفاده از روشهای اکتشافی، حل مساله و فعال بجای روشهای سنتی تدریس	۳۴
۱/۷	استفاده از نظرات و دیدگاههای دانش آموزان در طراحی تکالیف اجتماعی	۳۵
۱/۷	تشویق دانش آموزان به استفاده از منابع متعدد در یادگیری مطالب و موضوعات	۳۶
۱	یاری گرفتن از دانش اموزان برای تعیین قوانین و مقررات لازم برای اداره کلاس	۳۷
۱	تعیین زمانی خاص برای پرسیدن سوالات مختلف اجتماعی از سوی دانش آموزان	۳۸
	معرفی الگوها و سرمشقههای مسولیت پذیری اجتماعی که مورد علاقه	۳۹
۱	و توجه دانش آموزان است	
۰/۹۰	انتخاب تکالیف اجتماعی که مورد علاقه و اشتیاق دانش آموزان است	۴۰
۰/۸۷	بهره گیری از ابتکارات و خلاقیتهای دانش آموزان در کار تدریس ویاددهی آنها	۴۱
۰/۸	کوشش در راه ایجاد روحیه پذیرش نتایج اعمال شخصی خود در دانش آموزان	۴۲
۰/۷	معرفی الگوهای مسئولیت پذیری اجتماعی متناسب با توان ذهنی دانش آموز	۴۳
۰/۷	آگاه ساختن دانش آموزان از اهداف فعالیتها و تکالیف اجتماعی انتخابی	۴۴
	استفاده از رسانه های مختلف برای نشان دادن الگو و سرمشقههای	۴۵
۰/۵	مسولیت پذیری اجتماعی	
۲/۲۱	میانگین کل:	

مدول شماره (۱۱) مقایسه نمره میانگین فعالیت‌های یاددهی - یادگیری لازم در راستای

ارتقای رفتارهای شهروندی در کلاس درس توسط معلمان با میانگین مطلوب

انحراف معیار	t محاسبه شده	t (جدول)	میانگین فرض شده برای جامعه	میانگین کسب شده توسط نمونه	درصد خطا	درجه آزادی
۰/۹۵	۲۳/۲۵	۲	۵	۲/۲۱	۰/۰۵	۶۱

همچنانچه در جدول (۲-۲) ملاحظه می‌شود میانگین بدست آمده از نمونه مورد نظر برابر با (۲/۲۱) و میانگین مطلوب فرض شده برای جامعه آماری برابر با (۵) می‌باشد و t محاسبه شده برابر با (۲۳/۲۵) و t جدول با درجه آزادی (۶۱) و با سطح معناداری (۰/۰۵) برابر با (۲) می‌باشد و t محاسبه شده بزرگتر از t جدول است، نتیجه گرفته می‌شود بین میانگین نمونه و جامعه یعنی در اجرای فرایندهای یاددهی- یادگیری و شیوه‌های ارزشیابی آموزشی بین معلمان جامعه و نمونه تحقیق تفاوت معنی‌داری وجود دارد بدین ترتیب می‌توان گفت که معلمان در انجام مهارت‌های یاددهی- یادگیری و شیوه‌های ارزشیابی آموزشی جهت ارتقای رفتارهای شهروندی از حد متوسط ضعیف‌تر عمل می‌کنند.

ج: تجزیه و تحلیل چگونگی طراحی و اجرای برنامه‌های مکمل مدارس در راستای برنامه درسی تربیت شهروندی از دیدگاه دانش‌آموزان: در خصوص اجرای برنامه‌های مکمل در راستای تربیت شهروندی در مدارس از دانش‌آموزان نظرخواهی شد و دانش‌آموزان طبق طیف لیکرت (انجام نمی‌شود (۰) - خیلی کم (۱) - کم (۲) - متوسط (۳) - زیاد (۴) - خیلی زیاد (۵)) به نحوه اجرای برنامه‌ها نمره دادند و نمره میانگین برنامه‌ها برآورد شد و در ادامه محقق جهت تعیین معنی‌داری تفاوت موجود میان میانگین نمونه و میانگین جامعه که نمره (۵) فرض شده از آزمون (t تک نمونه‌ای) استفاده کرد که داده‌های استخراج شده در جدول شماره (۳-۱) و (۳-۲) توصیف می‌شود.

پژوهشنامه تربیتی

جدول (۱۲) توزیع نمرات میانگین برنامه های مکمل تربیت شهروندی مدارس از دیدگاه دانش آموزان

ردیف	انواع برنامه ها و فعالیتهای	میانگین
۱	مراقبت و مواظبت از دانش آموزان کلاسهای پایین تر	۴/۰۴
۲	کنترل و نظارت بر رفتار دانش آموزان در بیرون از مدرسه	۳/۶۴
۳	برنامه ریزی و اداره اردوها در بیرون مدرسه	۳/۵۳
۴	تشکیل ستادهایی برای جمع آوری و هدیه برای نیازمندان	۳/۴۷
۵	تشکیل نمایشگاههای علمی، هنری و ... در مدرسه	۳/۴۵
۶	تهیه برنامه برای مراسم صبحگاهی و مناسبتهای مختلف	۳/۴۳
۷	تشکیل شورای دانش آموزی مدرسه و اداره آن	۳/۳۹
۸	برنامه ریزی برای مسابقات مختلف و اجراء آن	۳/۳۴
۹	نظارت بر اجرای قوانین و مقررات در مدرسه	۳/۳
۱۰	تشکیل گروههای حفظ و مراقبت از محیط زیست	۳/۳
۱۱	تشکیل انجمن های مختلف علمی، هنری و ... در مدرسه	۳/۱۱
۱۲	کنترل و برقراری نظم بین زنگهای تفریح	۳/۹۸
۱۳	تشکیل جلسات پرسش و پاسخ با اولیاء و معلمان در مدرسه	۲/۸۸
۱۴	تهیه و تنظیم قوانین و دستورالعملهای برای امتحانات، کلاسهای فوق برنامه	۲/۸۱
۱۵	تصمیم گیری و اعلام نظر در رابطه با برنامه ها و فعالیتهای تربیتی مدرسه	۲/۵۷
۱۶	انجام حضور و غیاب دانش آموزان	۲/۴
۱۷	تشکیل گروههای مراقبین بهداشت در مدرسه و محل زندگی	۲/۱۷
۱۸	تاسیس کتابخانه در مدرسه و اداره کردن آن	۲/۰۹
۱۹	تشکیل گروههای کمک به دانش آموزانی که مشکل دارد در زمینه های خانوادگی	۱/۷
۲۰	تشکیل ستاد اقامه نماز و اداره کارهای مربوطه به آن	۱/۴۳
۲۱	دعوت از سخنران برای سخنرانی در مدرسه	۰/۸۴
۲۲	تشکیل گروههای هلال احمر و پیشاهنگی در مدرسه	۰/۸۳
۲۳	تشکیل گروههای بازدید و دیدار از محله های فقیرنشین و ...	۰/۵۴
۲۴	تشکیل تعاونی و بوفه در مدرسه و اداره کارهای آن	۰/۴۸
۲۵	تشکیل گروههای پیوند و دوستی با دانش آموز سایر مناطق و شهرها	۰/۴۳
	میانگین کل :	۲/۴۹

جدول شماره (۱۳) مقایسه میانگین نمرات برنامه های مکمل تربیت شهروندی مدارس از دیدگاه دانش آموزان با میانگین مطلوب

انحراف معیار	(t) محاسبه شده	(t) جدول	میانگین فرض شده برای جامعه	میانگین کسب شده توسط نمونه	درصد خطا	درجه آزادی
۱/۱۱	۲۱/۸۱	۲	۵	۲/۴۹	۰/۰۵	۹۳

همچنانچه در جدول (۲-۳) ملاحظه می‌شود میانگین بدست آمده از نمونه مورد نظر برابر با (۲/۴۹) و میانگین مطلوب فرض شده برابر با (۵) می‌باشد و (t) محاسبه شده (۲۱/۸۱) و (t) جدول با درجه آزادی (۹۳) و با سطح معناداری (۰/۰۵) برابر با (۲) است (t) محاسبه شده بزرگتر از (t) جدول است نتیجه گرفته می‌شود بین میانگین جامعه و نمونه یعنی در اجرای برنامه‌های تربیت شهروندی بین مدارس جامعه و نمونه تحقیق تفاوت معنی‌داری وجود دارد. بدین ترتیب می‌توان گفت که مدارس در اجرای فعالیتها و برنامه‌های مکمل در راستای برنامه درسی تربیت شهروندی در حد متوسط عمل می‌کنند.

بحث و نتیجه گیری

آنچه که از تحلیل داده‌های تحقیق برآمد در پاسخ به سئوال اول تحقیق می‌توان اینگونه بیان کرد که برنامه درسی تربیت شهروندی موجود و اجرا شده در مدارس ابتدایی مطلوب نبوده و قادر نیست رفتارهای شهروندی را به طور مطلوب در دانش آموزان مقطع ابتدایی شکل دهد و محقق با دلایلی که در زیر به آنها اشاره می‌نماید ادعای خود را تایید می‌کند.

دلیل اول اینکه مقوله‌های تربیت شهروندی در بین کتب درسی دوره ابتدایی از توزیع مناسبی برخوردار نیست به طوری که در برخی از کتب بیش از حد انتظار پرداخته شده و در برخی دیگر متناسب با حجم کتاب به مقوله‌های تربیت

شهروندی توجه نشده است و داده های ذکر شده در جداول (۱-۷)، (۱-۸) و (۹-۱) شاهد این ادعا است.

دلیل دوم اینکه همه ۲۷ مقوله تربیت شهروندی که مبین واقعی اهداف و محتوای برنامه درسی تربیت شهروندی بوده و لازم است به همه آنها به صورت مساوی، متوازن و متعادل در کتب درسی پرداخته شود تا انتظار تربیت شهروند مطلوب را داشت ولی این اصل رعایت نشده و به برخی از مقوله ها بیش از حد انتظار و به برخی از آنها کمتر از حد انتظار اشاره شده که این نشانگر این نکته است که به برخی از مقوله های تربیت شهروندی بیشتر اهمیت داده شده و به برخی از آنها کم توجه شده و از این اصل که همه مقوله های تربیت شهروندی از یک میزان اهمیت برخوردار هستند و به همه آنها باید بصورت متعادل و متوازن پرداخته شود دور شده و این امر منجر به این خواهد شد دانش آموز در تمام ابعاد به صورت مطلوب و متوازن رشد نکند و جداول (۱-۱) - (۱-۳) - (۱-۵) بیانگر این موضوع است.

دلیل سوم اینکه فعالیت های یاددهی - یادگیری و شیوه های ارزشیابی آموزشی که بتواند رفتارهای شهروندی را ارتقاء دهد از جانب معلمان این مقطع در حد مطلوب انجام نمی شود و از حد متوسط هم پایین بوده و باور بر این است که اگر در فرآیند تربیت شهروندی متناسب با اهداف و محتوای آن از شیوه های یاددهی - یادگیری و ارزشیابی آموزش متناسب استفاده نشود برنامه درسی تربیت شهروندی قادر نخواهد بود به اهداف دست یابد. داده های استخراج شده از عملکرد معلمان مبین این واقعیت است که معلمان مطابق مولفه هایی که باید در این زمینه انجام دهند عمل نمی نمایند و اگر چنین باشد نمی توان در ارتقاء رفتارهای شهروندی موفق شد و اطلاعات آورده شده در جداول (۲-۱) - (۲-۲) تحقیق بیانگر این حقیقت است.

تملیل برنامه‌ی درسی اجرا شده‌ی مقطع ابتدایی...

دلیل چهارم اینکه به برنامه‌های مکمل و فوق برنامه در راستای برنامه درسی تربیت شهروندی در مدارس کمتر توجه می‌شود چون این برنامه‌ها نقش قابل توجهی در ارتقاء رفتارهای شهروندی دارند و داده‌های استخراج شده مبین این واقعیت است که طراحی و اجرای این برنامه‌ها در مدارس وضعیت نامناسبی دارد و از حد متوسط هم پایین می‌باشد و داده‌های ذکر شده در جدول (۱-۳) - (۲-۳) تحقیق گویای این نکته است. بنابراین نتیجه گیری کلی این است که برنامه درسی تربیت شهروندی در مقطع ابتدایی طبق شواهد و داده‌های بدست آمده از کیفیت مطلوبی برخوردار نیست و توانایی تربیت شهروند مطلوب را ندارد.

کتابنامه

- آشتیانی، ملیحه، فتحی و اجارگاه. کوروش، یمنی دوزی سرخابی. محمد (۱۳۸۵)، لحاظ کردن ارزشهای شهروندی در برنامه درسی برای تدریس در دوره دبستان، فصلنامه نوآوری های آموزشی، شماره ۱۷، سال پنجم.
- احمدی. فخرالسادات (۱۳۸۳)، شهروندی و مشارکت مدنی: بررسی تاثیر آگاهی از حقوق و تعهدات شهروندی در شهر بر فرآیند تحقق حقوق شهروندی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه الزهراء.
- الحسینی. حسن (۱۳۸۳)، رویکرد انسانی به آموزش و پرورش ایران (راهبردها و بحرانها). تهران، موسسه فرهنگی منادی تربیت.
- باقری. خسرو (۱۳۸۴)، نگاهی دوباره به تربیت اسلامی جلد دوم، تهران انتشارات مدرسه.
- بلورچی. آراسته (۱۳۸۴)، بررسی میزان آگاهی مربیان از آموزشهای شهروندی در مراکز ۱۹ گانه شهر تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی.
- جباری . کامران (۱۳۸۲)، بررسی میزان موفقیت برنامه های تنظیم شده دوره متوسطه در تحقق اهداف اجتماعی از دیدگاه دبیران و دانش آموزان پسر سال سوم متوسطه در شهرستان میاندوآب در چارچوب نظریه اجتماعی شهروند و دموکراتیک . پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی.
- جی. پی میلر (۱۳۸۳)، نظریه های برنامه درسی (ترجمه محمود مهرمحمدی)، تهران انتشارات سمت.
- جی گالن سیلور، ویلیام. الکساندر، آرتورجی. لوئیس (۱۳۸۲) برنامه ریزی درسی برای تدریس و یادگیری بهتر (ترجمه غلام رضا خوی نژاد) انتشارات آستان قدس رضوی.

تلیل برنامه‌ی درسی اجرا شده‌ی مقطع ابتدایی...

- حکیم زاده. رضوان، کیامنش. علی رضا، عطاران، محمد، تحلیل محتوای کتابهای درسی دوره راهنمایی با توجه به مسائل و مباحث روز جهانی در حوزه برنامه درسی. فصل نامه مطالعات برنامه درسی سال دوم، شماره ۵، انجمن برنامه ریزی درسی ایران.

- دلاور. علی (۱۳۸۳) احتمالات و آمار کاربردی در روان شناسی و علوم تربیتی، تهران، انتشارات رشد.

- ذکایی. محمد سعید (۱۳۸۲) آموزش شهروندی، مجله تربیت، شماره ۳.

- سبحانی نژاد، مهدی (۱۳۷۹) مسئولیت پذیری اجتماعی و برنامه درسی کنونی دوره ابتدایی ایران و طرحی برای آینده، رساله دکتری دانشگاه تربیت مدرس.

- سیف. علی اکبر (۱۳۸۴)، روان شناسی پرورش، تهران انتشارات آگاه.

- شریعتمداری. علی (۱۳۸۳)، اصول و فلسفه تعلیم و تربیت، تهران انتشارات امیرکبیر، چاپ دهم.

- شعبانی. حسن (۱۳۸۴)، مهارتهای آموزشی و پرورشی. تهران، انتشارات سمت.

- شیانی. ملیحه (۱۳۸۲)، وضعیت شهروندی و موانع تحقق آن در ایران، رساله دکتری، دانشگاه علامه طباطبایی.

- عسگریان. مصطفی (۱۳۸۵)، جایگاه فرهنگهای قومی در تربیت شهروند، فصلنامه نوآوری های آموزشی شماره ۱۷، سال پنجم.

- فتحی و اجارگاه. کوروش، طالب زاده نوبریان. محسن (۱۳۸۲) مباحث تخصصی برنامه ریزی درسی، تهران، انتشارات آبیژ.

- فتحی و اجارگاه. کوروش (۱۳۸۱)، برنامه درسی تربیت شهروندی : اولویتی پنهان برای نظام آموزش و پرورش ایران، مجله پژوهشی علوم انسانی دانشگاه اصفهان، دوره ۱۶ شماره ۲.

پژوهشنامه تربیتی

- فتحی و اجارگاه. کوروش (۱۳۸۴)، جهانی شدن و تربیت شهروندی، مجموعه مقالات اولین همایش ملی جهانی شدن و تعلیم و تربیت، تهران، وزارت امور خارجه.
- قائدی. یحیی (۱۳۸۵) تربیت شهروند آینده، فصلنامه نوآوری های آموزشی، شماره ۱۷، سال پنجم.
- قربانی واقعی. نسرین (۱۳۸۴)، رابطه بین انواع و ابعاد مسئولیت پذیری و محتوای کتاب آموزشی مطالعات اجتماعی پایه سوم مقطع ابتدایی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی.
- کدیور. پروین (۱۳۸۴)، ضرورت آموزش شهروندی در جامعه جهانی، مجموعه مقالات اولین همایش ملی جهانی شدن و تعلیم و تربیت، تهران : وزارت امور خارجه.
- کریمی . عبدالعظیم (۱۳۸۰)، سازه های تربیت و دموکراسی (عقلانیت، مدنیت و معویت)، تهران، وزارت آموزش و پرورش، پژوهشکده تعلیم و تربیت.
- گوازی. آرش (۱۳۸۶)، تحلیل شیوه انتخاب و سازماندهی محتوای برنامه درسی مطالعات اجتماعی و آموزش شهروندی در مقطع آموزش ابتدایی با سوئد. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی.
- نادری. عزت الله، یسف نراقی. مریم (۱۳۸۷)، روشهای تحقیق و چگونگی ارزشیابی آن در علوم انسانی، تهران، انتشارات بدر.
- نادری. عزت الله، یسف نراقی. مریم (۱۳۸۷۰)، راهنمای عملی فراهم سازی طرح تحقیق، تهران، انتشارات نشر روان.
- نجاتی حسینی. سید محمود (۱۳۸۳)، واقعیت اجتماعی شهروندی در ایران. رساله دکتری . دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.
- Alan. Rosenthal, Cliff.Zukin, Kral T.Kurtz, (2003), Citizenship Achallenge for all genetation, National Conference of state legislatures.

- Daneil. Schugurensky and John P. Myhers (2003), Introduction citizenship education: Theory, research and practice, Encountens on education, Volume 4.
- Exmonn. Callan, (1997), Creting citizens political education and liberal democracy, Clarendon press. Oxford
- Gary Homan, Carolyn Barbor and jodith Torney – Purta , (2006). Assessing school citizenship education climate: Implications for social studies, the center for information and research on civic learning and engagement.
- Jean. Hine, Sara. Trikha, (2004). Citizenship: young peoples perspectives, RDS.
- Julie. Nelson, David kerr, (2005). Active citizenship : Definitions , Goalsand Practices, International review of curriculum and assessment framework.
- Lynn , Davies , Clive Harber and Hiromi Yomashita , (2004) , Global Citizenship the need of teacher and learners , Center for international education an research.
- Mary. Ratcliffe, Marcus. Grnce, (2003), Science education for citizenship teaching socio-scientific issues, open university press Maidenhead. Philadelphia.
- M.G.Chitkara, (2003), Education and human values, New Dehli A.P.H. publishing corporation.
- Nick . Clough. Cathie Holden, (2002), education for citizenship : idea as into action (A practical guide for teachers of pupils aged 7-14 , published by Routledge Falmer.
- Torney – Purt, J, (1991), Civic Education, International encyclopedia of curriculum , pergamon press.
- Torney- Purt , J, (1999), Civic education across countries: 24 case studies from the IEA civic education project Amsterdam.
- Victorian curriculum and assessment authority (2004), Essential learning prep to year 10 civics and citizenship curriculum area.
- Zhu. Qian, (2005), Good global citizen ship – what does it mean? , National university of Singapore.